

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
2022 metai

1

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEARBOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2022

1

Vilnius 2022

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2022

1

Vilnius 2022

Žurnalo leidybą finansavo
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
PAGAL VALSTYBINĘ LITUANISTINIŲ TYRIMŲ IR SKLAIDOS
2016–2024 METŲ PROGRAMĄ
Projekto finansavimo sutartis Nr. S-LIP-22-32

Redakcinė kolegija / Editorial Board / Redaktion:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS
Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva /
Vytautas Magnus University, Lithuania

Krzysztof BUCHOWSKI
Balstogės universitetas, Lenkija /
University of Białystok, Poland

Jan JURKIEWICZ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Tomasz KEMPA
Mikalojaus Koperniko universitetas Torunėje, Lenkija /
Nicolaus Copernicus University in Toruń, Poland

Česlovas LAURINAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vėjas G. LIULEVIČIUS
Tenesio universitetas Noksvilyje, JAV /
University of Tennessee, Knoxville, USA

Bernadetta MANYŚ
Adomo Mickevičiaus universitetas Poznanėje, Lenkija /
Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland

Elmantas MEILUS (pirmininko pavaduotojas / Deputy Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Jolita MULEVIČIŪTĖ
Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Lietuva /
Lithuanian Culture Research Institute, Lithuania

Mathias NIENDORF
Greifswaldo universitetas, Vokietija /
University of Greifswald, Germany

Rimvydas PETRAUSKAS
Vilniaus universitetas, Lietuva /
Vilnius University, Lithuania

Jolita SARCEVIČIENĖ (atsakingoji sekretorė / Executive Secretary)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Vladas SIRUTAVIČIUS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Gintautas SLIESORIŪNAS (pirmininkas / Editor-in-Chief)
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Darius STALIŪNAS
Lietuvos istorijos institutas, Lietuva /
Lithuanian Institute of History, Lithuania

Saulius SUŽIEDĖLIS
Milersvilio universitetas, JAV /
Millersville University, USA

Joachim TAUBER
Šiaurės Rytų institutas Liuneburge, Vokietija /
Nordost Institut in Lüneburg, Germany

Theodore R. WEEKS
Pietų Iliinojaus universitetas Karbondeilyje, JAV /
Southern Illinois University, Carbondale, Ill., USA

Andrzej ZAKRZEWSKI
Varšuvos universitetas, Lenkija /
University of Warsaw, Poland

Registruota duomenų bazė:
Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:
HISTORICAL ABSTRACTS. AMERICA: HISTORY AND LIFE.
EBSCO Publishing. Lituanistika

Recenzuojamas mokslo žurnalas, leidžiamas nuo 1971 m. Per metus išeina 1 tomas (2 numeriai).
Elektroninę straipsnių versiją pdf formatu galima rasti internetinėje svetainėje:
<https://www.istorija.lt/leidiniai/mokslo-zurnalai-ir-testiniai-leidiniai/lietuvos-istorijos-metrastis/672>

ISSN 0202-3342
e-ISSN 2538-6549

© Lietuvos istorijos institutas, 2022
© Straipsnių autoriai, 2022

INGA ILARIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

STELMUŽĖS / STEINENSEE DVARO KULTŪRINIO PAVELDO ATODANGOS: DVARO KNYGOS IR JŲ ŽENKLAI

ANOTACIJA. Remiantis nauju faktu apie 1937 m. Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekai dovanotas knygas iš Stelmužės dvaro, atliktas tyrimas, verifikuojant faktinę informaciją, kiek ir kokios knygos dovanotos, aiškinantis knygų išlikimo iki mūsų dienų situaciją, nustatant dabartines jų saugojimo vietas, analizuojant knygų proveniencinių ženklų informaciją, kalbančią apie Stelmužės (*Steinensee / Stelles muiža*) savininkus von Foelckersahmbus ir dvaro likimą, pasikeitusį nustačius Lietuvos–Latvijos valstybių sienas 1921 m. bei po žemės reformos. Priede skelbiamas dovanotų knygų sąrašas, kuriuo siekiama atskleisti vieną iš daugialypio multikultūrinio Stelmužės dvaro (-ų) paveldo fragmentų.

RAKTINIAI ŽODŽIAI: Marijona Čilvinaitė, Lietuvos universiteto bibliotekos invento-
rinė knyga, *Steinensee / Stelles muiža / Stelmužės dvaras*, Foelckersahmbų giminės Štainenzės
(Steinensee) namai, dvaro knygos (leistos 1808–1930 m.), knygų ženklai (ekslibrisas, herbinis
kongrevas, autografas), Vadimas Foelckersahmbas, Herbertas Hahnas.

ANNOTATION. Based on a new fact about books from Stelmužė Manor gifted to Vytautas Magnus University in 1937, research was conducted to verify factual information regarding the number and the nature of the books gifted, to clarify the situation of the survival of the books to the present day, to identify their current storage locations, and to analyse the information in the provenance marks of the books, which speaks of von Foelckersahmb, the owners of Stelmužė (*Steinensee / Stelles muiža*), and the fate of the manor that changed after the demarcation of the Lithuanian-Latvian border in 1921 and after the land reform. The list of the gifted books in the appendix is intended to reveal one of the fragments of the multifaceted multicultural heritage of Stelmužė Manor(s).

KEYWORDS: Marijona Čilvinaitė, inventory book of the Library of the University of Lithuania, Steinensee / Stelles muiža / Stelmužė manor, Steinensee house of the Foelckersahmb family, books of Stelmužė manor (published between 1808 and 1930), bookmarks (Steinensee ex libris, heraldic congreve, autograph), Vadim Foelckersahmb, Herbert Hahn.

Publikuojamas knygų sąrašas sudarytas verifikavus viename mašinraščio lape esančią informaciją. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (toliau – LMAVB) Rankraščių skyriuje saugomas šis tyrimą atlikti paskatinęs Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos (toliau – VDUB) direktoriaus prof. Vaclovo Biržiškos 1937 m. spalio 16 d. pasirašytas raštas. Juo bibliotekos darbuotoja Marijona Čilvinaitė įgaliota paimti iš Stelmužės dvaro knygas, kurias bibliotekai padovanojo ponas Gerhardtas Hahnas¹. Dalyko literatūroje Stelmužės, buvusio Štainenzės (Steinensee), dvaro kilnojamoms vertybėms skirtų darbų nėra². Skelbiama informacija yra iš esmės nauja. Sužinojus istorinį faktą – kad Stelmužės dvaro knygos buvo padovanotos, atliktas tyrimas jų ieškant ir dovanotos knygos rastos. Surinkta dovanotų knygų proveniencinė medžiaga atskleidė svarbios informacijos apie savininkus, apie knygų „keliones“ ir suteikė galimybę naujai pažvelgti į Stelmužės dvaro istoriją, kultūrinį paveldą bei jo likimą, kuris sprendėsi išties sudėtingu Lietuvai tarpukario laikotarpiu.

Nors knygų dovanojimo detalės vis dar neatskleistos, tai iš dalies kompensuoja istorinis kontekstas, pirmiausia kreipiantis dėmesį į sudėtingą Stelmužės dvaro bei jo savininko, neturėjusio paveldėtojų, situaciją, kita vertus – į tarpukario Lietuvoje tuo metu išaugusį kraštotyros sąjūdį. Kraštotyrininkams inicijuojant organizuotos ekspedicijos po įvairių Lietuvos regionų kaimus, viensėdžius renkant liaudies kultūros vertybes³. Įžval-

¹ Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (toliau – LMAVB), Rankraščių skyrius, F12–1327, mašinraštis. Medžiaga rinkta vykdant Europos finansuojamą projektą *A Living History: Cultural and Scientific Synergy in the Border Region Zarasai (LT) – Daugavpils (LV) for Sustainable Development*.

² Didesnio šiuolaikinių tyrinėtojų dėmesio sulaukė Stelmužės bažnyčia, ypač jos interjero elementai, kaip vertingi sakralaus meno paminklai, žr. M. M a t u š a k a i t ė, Senoji medžio drožyba Stelmužės liaudies skulptūros muziejuje, *Muziejai ir paminklai*, kn. 3, 1980, p. 18–35; E. G r o s m a n e, Artistic Relations between Lithuania and Kurzeme in the Realm of Decorative Sculpture. End of the 17th Century, Beginning of the 18th Century, *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 21: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės barokas: formos, įtakos, kryptys*, sud. R. Butvilaitė, 2001, p. 237–244. Fragmentiškos informacijos yra fon Berkenų giminės genealoginiame darbe, žr. [R.] B e r c k e n, v., *Geschichte der Familie von Bercken vom 15. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, Berlin, [1894].

³ Antai M. K. Čiurlionio dailės muziejaus liaudies meno archyvo medžiaga patvirtina buvus 268 ekspedicijas po Rytų Lietuvą, Utenos ir Zarasų apskrityse, žr. V. V a i t k e v i č i u s, Pažįstamas ir nepažįstamas Balys Buračas: 1936 m. ekspedicijos užrašai, *Tautosakos darbai*, 2014, 47, p. 250.

gių kraštotyriminkų dėmesio sulaukė ir dvarai, kurių kultūrinį paveldą siekta išsaugoti: rengtos išvykos į dvarus, rinkta informacija apie juose esančias vertybes, tartasi dėl jų eksponavimo parodose ir pan. Knygų dovanojimo epizode dalyvavo žymioji kraštotyriminkė, artima Pelikso Bugailišio bendradarbė Marijona Čilvinaitė⁴, viena didžiausių entuziasčių, aktyviai ieškojusi dar neatrastų vertybių visoje Šiaulių apskrityje. 1936 m. laiške P. Bugailišiui ji rašė, kad ketina toliau ieškoti dvarų vertybių už Šiaulių apskrities ribų, kad galėtų atrasti tai, ko P. Bugailiškis dar nespėjo aptikti ir išvežti į „Aušros“ muziejų⁵. Garsusis prieškario nepriklausomos Lietuvos valstybės veikėjas, teisininkas P. Bugailiškis šį muziejų įsteigė 1923 m., o 1927 m. buvo vienas iš Šiaulių kraštotyros draugijos steigėjų. Dvarų kultūrinį paveldą atrandančių kraštotyriminkų energingą veiklą iliustruoja iškalingi faktai: 1933 m. renkant medžiagą parodai „Aušros“ muziejui apilankyta daugiau nei 100 dvarų⁶, 1934 m. Šiaulių kraštotyros draugija organizavo parodą „Senovės knyga“, kuri „davusi progos parinkti jų po dvarus, išsaugoti juose užmestas bei nykstančias knygas ir surasti vieną kitą unikumą ar šiaip retesnę egzempliorių“⁷. Neturėtume abejoti, kad visai neseniai Lietuvos teritorijoje atsiradęs Stelmužės dvaras neliko be to meto kraštotyriminkų dėmesio. Apie tai galime spręsti ir iš mūsų dienas pasiekusių nuotraukų su Stelmužės bažnyčios interjero vaizdais⁸ ar su lankytojais, užfiksuotais prie Stelmužės ažuolo.

XX a. pirmojoje pusėje Stelmužės (*Steinensee*⁹) dvaro situacija buvo sudėtinga, pilna pokyčių ir iššūkių. Vienas kardinalus pokytis, tiesiogiai paveikęs Stelmužę, buvo naujai nustatyta Lietuvos ir Latvijos valstybinė siena. Po įtemptų užsitęsusių ginčų dėl atskirų teritorijų, pasitelkus Tarptautinio arbitražo komisiją, siekiant išvengti teritorinio konflikto, sieną ginčijamose vietose galutinai nustatė Arbitražo komisijos atstovas prof. Jamesas Youngas Simpsonas (1873–1934). Dokumentas paskelbtas 1921 m. kovo 20 d., kovo 30 d. buvo pasirašyta sienų sutartis, gegužę – konvencija sienai nustatyti¹⁰. Lietuvai pripažinta ne tik Palanga ir Mažeikiai, bet ir nedidelė Alūkstos (*Ilūkste, Illuxt*) apskrities dalis kartu su *Stelles muiža* (Stelmuže), deja, ne visa. Valstybinė siena kirto Stelmužės dvarą, atskirdama didesnę dalį jo valdų. Pirmą kartą per savo

⁴ P. Bugailiškis, *Gyvenimo Vieškeliais. Medžiaga istorijai*, Šiauliai, 1994, p. 436.

⁵ D. Mačiulis, *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1942 metais*, Vilnius, 2005, p. 163.

⁶ Ten pat, p. 163.

⁷ P. Bugailiškis, min. veik., p. 263.

⁸ Yra išlikusios dailėtyrininko, etnografo Antano Rūkštelės 1929 m. darytos nuotraukos, dabar saugomos Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje, prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/search?term=Stelmu%C5%BE%C4%97&page=0&full=false> [žr. 2022 03 07].

⁹ *Baltisches historisches Ortslexikon*, Hg. von Hans Feldmann und Heinz von zur Mühlen, T. II: *Lettland (Südlivland und Kurland) (Quellen und Studien zur baltischen Geschichte, B. 8)*, Wien, 1990, S. 613.

¹⁰ Z. Butkus, *Lietuvos ir Latvijos santykiai 1919–1929 metais*, Vilnius, 1993, p. 48–59.

istoriją dvaro centrinė dalis tapo etninės Lietuvos valstybės dalimi. Per visą savo istoriją nuo ankstyviausio Štainenzės paminėjimo Livonijos magistro 1532 m. išduotoje leno suteiktyje¹¹ ši Livonijos pasienio vietovė pirmą kartą atsidūrė anapus sienos¹². Po 1923 m. Lietuvos–Latvijos sienų demarkacijos valstybinė siena¹³ ėjo per Štainenzės žemes, padalindama dvarą: dalis nuosavybės liko Latvijos pusėje. Dvaro ūkiai turėjo būti likviduoti, savininkui paliekant valdas tik vienoje valstybėje. Tuo metu Lietuvos pusėje jis vadintas *Steinenzės* dvaru, Latvijos pusėje buvusi ta pati vietovė vadinta *Stelles muiža* ir priklausė Alūkštės apskrities *Stelles* valsčiui¹⁴. 1912 m. duomenimis, Štainenzės dvarui priklausė 2434 ha žemės, jos didžiąją dalį sudarė ariamoji žemė ir miškas¹⁵. Štainenzei priklausė ir netoli buvę smulkesni aplinkiniai dvarai: *Johannishof* (Jancava, 2,5 km nuo Stelmužės)¹⁶, *Neuhof* (Neigava / Neiguva, 2,5 km nuo Stelmužės)¹⁷, *Grenzhof*¹⁸ (*Mežmuižas, Apatiški*, 5 km nuo Stelmužės), *Waldhof*¹⁹ (*Vales*), *Neuhaus-Kiefernrode*²⁰ (*Kuli*), *Blocksfeld* (Bliokmantas, 1,5 km nuo Stelmužės)²¹, *Wallehnen*²² (*Vilkiniški*). Latvijos valstybės istorijos archyve Rygoje (toliau – LVVA) saugomi būtent Latvijos teritorijoje likusios Stelmužės dvaro žemių dalies planai, sudaryti po sienos sužymėjimo 1923 m., su papildymais 1924, 1936 ir 1940 m. 1923 m. Latvijos centrinio žemės registro komiteto techninė komisija paskelbė, kad Latvijos pusėje liko 1594,93 ha Štainenzės dvaro žemės²³, vadinasi, Lietuvoje jos liko tik apie trečdalis (839,16 ha). Tai gerokai didesnis nei to laikotarpio vidutinis dvaras Lietuvoje

¹¹ Ši suteiktis laikytina ankstyviausiu žinomu nuosavybę į *Steinensee* žemę patvirtinančiu dokumentu. Jis pirmasis kaip ankstyviausias įrašytas *Steinensee* dvaro 1769, 1816, 1830 m. inventoriuose, Latvijos Valsts vēstures arhivs (toliau – LVVA), f. 6999, ap. 14, s. v. 469, 470; ap. 12, s. v. 65.

¹² 1530 m. Vilniaus vyskupo privilegijoje Zarasų bažnyčiai minima siena su Livonija, einanti per bažnyčiai priklausantį Griežtos ežerą, žr. *Privilegia seu fundationes ecclesiarum diocesis Vilmensis, Biblioteka XX. Czartoryskich w Krakowe, 1777/IV, k. 399–402*. 1542 m. LDK ir Livonijos sienos bei 1582 m. LDK sienos su Kuršo kunigaikštyste demarkacijos duomenys patvirtina, kad minėtas sienos ruožas ėjo per Zarasuose telkšantį Griežtos / Griežtų ežerą, LVVA, f. 554, ap. 3, s. v. 20, l. l. 50r–59r.

¹³ Lietuvos–Latvijos sienos žemėlapis, Rīgā: jaspiešts A. Ošiņa un P. Mantnieka kartografiskā iestādē, [19--?], 111 žml, nr. 106–107, LMAVB, Retų spaudinių skyrius, šifras K3–43.

¹⁴ 1914–1915 m. duomenimis, *Stelles* valsčiui priklausė Rautenzė, Štainenzė ir Šarlotenhofo dvarai; žr. LVVA, f. 1165, ap. 1, s. v. 5.

¹⁵ *Kurländisches Adressbuch, Abteilung 3, Güter und Pastorate*, Hrg. Adolf Richter, Riga, 1912, S. 662–663.

¹⁶ *Baltisches historisches Ortslexikon*, S. 246.

¹⁷ Ten pat, p. 417.

¹⁸ Ten pat, p. 196.

¹⁹ Ten pat, p. 675.

²⁰ Ten pat, p. 416.

²¹ Ten pat, p. 82.

²² Ten pat, p. 677.

²³ LVVA, f. 1679, ap. 172, s. v. 430, l. 13–14.

(490 ha)²⁴. Palyginimui nurodysime, kad dabar Lietuvoje esanti Stelmužės dvarvietė yra 11,6 ha ploto, o Raudinės (*Rautensee*) – 4,9 ha²⁵.

Kardinaliai Stelmužės dvaro situaciją pakeitė tiek Lietuvoje, tiek Latvijoje pradėta vykdyti žemės reforma²⁶. Vienas iš jos ekonominių tikslų buvo skaidyti dvarus, kad mažėtų žemės trūkumas Lietuvoje, nusavinti dvarų žemę bei jos dalį išdalyti valstiečiams²⁷. Lietuvoje reformos pradžioje dvarams leista išsaugoti 80 ha žemės, Latvijoje – iki 50 ha, kiti žemės plotai turėjo būti nusavinti²⁸. Latvijoje likusi Stelmužės dvaro dalis padalyta į 47 naujus ūkius, o 10 sklypų su miškais ir ežerais perduoti į valstybės fondą. Pagal Latvijoje saugomas žemėtvarkos komitetų ataskaitas, 1923 m. vasario 28 d. nusavintos *Stelles* (*Steinensee*) dvaro žemės priklausė Lietuvoje gyvenusiam Vadimui Foelckerzahmbui, Valeriano sūnui²⁹. Vadimas iš garsios baronų von Foelckersahmbų giminės, kurios Kuršo šaką 1519 m. pradėjo Johannas Völckersahmas, gavęs leno teise valdyti Kalkūnus netoli Daugpilio, buvo paskutinis Štainenzės savininkas Foelckersahmbas³⁰. XVIII a. pirmąjį dešimtmetį prasidėjo Foelckerzahmbų giminės Štainenzės ir Rautenzės (Raudinės) šakos istorija³¹, kai 1709 m. Gotthardas Lorenzas Foelckersahmbas vedė Anną Elisabethą von Bercken³², o jų sūnūs Karlas Gustavas ir Gotthardas Friedrichas II apie 1728 m. perėmė Štainenzės nuosavybę iš pirmųjų savininkų von Berckenų. Gotthardo Friedricho II sūnus Georgas Friedrichas tapo Foelckersahmbų giminės Štainenzės namų pradininku. Paskutinis savininkas iki Štainenzės padalijimo ir žemių nusavinimo buvo Georgo Friedricho anūkas, jauniausias Karlo Valeriano ir Aleksandro Valujevos sūnus Vadimas Foelckerzahmbas, nesukūręs šeimos ir gyvenęs Stelmužėje iki savo paskutinės dienos, 1924 m. sausio 24-osios³³. Vadimui mirus turėjo spręstis Stelmužės paveldėjimo klausimas. Artimiausias

²⁴ G. V a s k e l a, *Žemės reforma Lietuvoje 1919–1941 m. Analizuojant Rytų ir Vidurio Europos agrarinės raidos XX a. III–IV dešimtmečiais tendencijas*, Vilnius, 1998, p. 63.

²⁵ *Zarasų krašto dvarai*, sudarė I. Vaitkevičienė, [Utena], 2011, p. 6.

²⁶ Žemės įstatymas Lietuvoje priimtas 1922 m. pradžioje, vėliau nei Latvijoje (1920 m.), žr. G. V a s k e l a, min. veik., p. 81, 85.

²⁷ Ten pat, p. 7–8, 59.

²⁸ Ten pat, p. 102.

²⁹ LVVA, f. 1679, ap. 172, s. v. 430, l. 1.

³⁰ Genealoginiuose darbuose teigiama, kad šios pavardės rašyba labai įvairavo iki pat XIX a. pabaigos, tačiau tarp pačių šios giminės atstovų buvo priimta, kad Štainenzės namų siaurąja prasme atstovai savo pavardę rašė Foel(c)kersa(h)mb arba Föl(c)kersa(h)mb. Žr. *Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften*, hrsg. v. d. Verbänden des livländischen, estländischen und kurländischen Stammadels, T.: *Kurland*, Bd. 1, Görlitz, [1930], S. 251.

³¹ Ten pat, p. 248.

³² [R.] B e r c k e n, v., min. veik., p. 26.

³³ Istoriografijoje sutinkame pasikartojantį netikslumą, kai nenurodžius šaltinių teigiama, neva XIX a. pabaigoje Stelmužės dvarą valdė Valujevai, o iki Pirmojo pasaulinio karo – baronai Hahnai, žr. *Zarasų krašto dvarai*, p. 93; *Stelmužės XVII a. dvaro istorija. The History of Stelmužė Manor House of the 17th Century*.

teisėtas paveldėtojas buvo Vadimo sūnėnas Herbertas Eduardas von Hahnas (1885–1978)³⁴, sesers Leonidės (1842–1911), ištekęsijos už Heinricho Valentino von Hahno (1847–1909), jaunesnysis sūnus. Iš tiesų, nuo 1924 m. Stelmužės savininku oficialiai laikytas Herbertas Hahnas³⁵. Grįžkime prie mūsų tyrimo pradžioje paskelbtos informacijos, kad 1937 m. Gerhardtas Hahnas dovanuoja Stelmužės dvaro knygas. Paieškos ir pastangos identifikuoti šio asmens tapatybę bei ryšius su Foelckersahmbais nedavė rezultatų. Dabartiniame tyrimo etape laikomės hipotezės, kad Herbertas ir Gerhardtas Hahnai yra tas pats asmuo, o klaida varde galbūt įsivėlė neteisingai perskaičius vardą, užrašytą gotišku šriftu, ar dėl kitų mums nežinomų priežasčių. Herbertas gimė Rautenzėje (dab. Raudinė, 3,5 km nuo Stelmužės), jam priklausė Štainenzės dvaro dalis Jancava (2480 ha)³⁶. 1935 m. mirus žmonai, Berlyne antrą kartą vedė 1938 m. Tikėtina, kad prieš išvykdamas į Vokietiją būtent jis norėjo / galėjo perduoti dvaro knygas Kauno universiteto bibliotekai.

Ką dovanuoja H. Hahnas? Pirmiausia pasitvirtino pats dovanotų knygų priėmimo į to meto VDUB faktas³⁷. Tai užfiksuota Lietuvos universiteto bibliotekos inventorinėje knygoje, kuri dabar saugoma Kauno technologijos universiteto bibliotekoje (KTUB)³⁸. Knygoje užfiksuota, kad 1937 m. spalio 26–27 d. gauta 119 knygų, pastabose pažymėtų kaip *G. Hahn dovana*. Jų inventoriniai numeriai yra nuo 163698 iki 163816³⁹. Inventorinėje knygoje buvo įrašoma tokia informacija apie knygą: [įrašymo] data, inventorinis numeris, formatas ir [šifro] numeris, autorius, knygos pavadinimas, leidimo vieta ir metai, puslapių skaičius, kaina, pastabos. Pastabose buvo fiksuojama, iš kur gautos knygos (pvz., *Iš G. Hahn*), kur perduotos, nurodytas perdavimo akto numeris ir metai. Svarbu pažymėti, kad dovanotos ne tik knygos: KTUB Retų spaudinių kartografijos rinkinyje pavyko aptikti Stelmužės dvaro Neigavos (*Neuhof am Steinensee*) palivarko 1887 m.

Die Geschichte des Landguts Stelmužė aus dem XVII Jh., sud. I. Vaitkevičienė, V. Trusovas, Utena, 2019, p. 9. Visi Karlo Valeriano ir Aleksandro Foelckersahmbų vaikai (8) turėjo tėvo pavardę, ne motinos, todėl teiginys „valdė Valujevai“ be faktinio pagrindimo yra klaidinantis. Teiginį apie baronus Hahnus taip pat reikėtų tikslinti, nes yra 1912, 1923 ir 1924 m. patvirtinimai, kad Stelmužė priklausė Vadimui Foelckersahmbui, žr. *Kurländisches Adressbuch, Abteilung 3, Güter und Pastorate*, Hrg. Adolf Richter, Riga, 1912, S. 663–664; LVVA, f. 1679, ap. 172, s. v. 430, l. 1.

³⁴ *Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften*, Bd. 2, S. 855.

³⁵ *Baltisches historisches Ortslexikon*, S. 613.

³⁶ *Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften*, Bd. 2, S. 819.

³⁷ Nuoširdi padėka KTUB direktorei doc. dr. Gintarei Tautkevičienei ir Retų spaudinių grupės vadovei dr. Editai Korzonaitei už bendradarbiavimą ir inventorinėje knygoje esančios informacijos suteikimą.

³⁸ Inventorinė knyga pradėta vesti 1922 m. įsikūrus Lietuvos universitetui ir toliau pildyta ne tik pervardinus LU į VDU, bet ir vykstant kardinaliems buvusio universiteto struktūriniais peorganizavimams sovietmečiu. Dabar ši inventorinė knyga saugoma Kauno technologijos universiteto bibliotekoje, kuri paveldėjo tiek prieškarinio VDU bibliotekos, tiek sovietmečio laikų Kauno politechnikos instituto bibliotekų rinkinius.

³⁹ Kauno technologijos universiteto biblioteka (toliau – KTUB), Reti spaudiniai, Lietuvos universiteto bibliotekos inventorinė knyga, l. 116–120.

sausį darytą kartografinį planą⁴⁰. Savo žemėmis su Raudinės (*Rautensee*) dvaru, Paupine, Lukšto ežeru ir Stelmužės dvaro mišku besiribojusi Neigava mūsų dienų nesulaukė, laikoma nunykusia⁴¹.

Remdamiesi Lietuvos universiteto inventorinės knygos informacija išskleidėme sutrumpintus knygų pavadinimus ir pagal pastabose įrašytas nuorodas apie perdavimus į kitas bibliotekas pasekėme tolesnes šių knygų keliones. Sovietmečiu (kai VDUB knygos tapo Kauno politechnikos instituto bibliotekos knygomis) daryti įrašai rodo, kad 1956 m. 11 knygų iš medicinos srities (nr. 44, 45, 48, 57–59, 61, 62, 72, 85, 87) perduotos Kauno medicinos institutui, iš jų viena šiuo metu yra VUB (nr. 87), kita – Lietuvos sveikatos mokslų universiteto bibliotekoje (toliau – LSMUB) (nr. 85)⁴², likusių aptikti nepavyko; 1961, 1965, 1967 m. 28 knygos perduotos tuometei Kauno miesto viešajai bibliotekai (dabar tai Kauno apskrities viešoji biblioteka). Čia Retų spaudinių skyriuje saugomos išlikusios 13 knygų (nr. 22, 67, 70, 77, 79, 80, 91, 98, 101, 102, 105, 106, 113); 1961, 1978, 1979 ir 1986 m. 53 knygos turėjo nukeliauti į Vilniaus universiteto biblioteką, iš jų šiuo metu čia yra saugomos 29 knygos. Apie 9 knygų, kurios iš buvusios VDUB nebuvo perduotos kitoms bibliotekoms, saugojimo vietą nepavyko rasti informacijos. Būtina pažymėti, kad šiuo metu KTUB Retų spaudinių skyriuje saugoma 13 knygų iš dovanotų knygų sąrašo. Galima apibendrinti, kad iš 119 pono Hahno VDUB dovanotų knygų išliko 56 knygos, kurios saugomos LSMU bibliotekoje (1 vnt.), KTU bibliotekoje (13 vnt.), Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje (13 vnt.) ir Vilniaus universiteto bibliotekoje (29 vnt.). Jas identifikuoti galime ne vien pagal inventorinį VDUB numerį. Didesnė dalis išlikusių knygų yra su 13,8 x 9,6 cm dydžio spalvotos cinkografikos ekslibrisais vidinėje pirmojo kietviršio pusėje. Ekslibrisai yra dvejopi, juose yra įrašas *EX-LIBRIS: STEINENSEE* arba *FOELKERSAMB STEINENSEE*. Vieno ar kito varianto ekslibriso naudojimo dėsningumo nepastebėjome. Iš 56 išlikusių knygų 33 knygos yra su Štainenzės ekslibrisu. Svarbu pastebėti, kad dalies knygų kietviršiai buvo pakeisti, dominuoja šviesiai rudos ir gelsvos spalvos marmuriniu popieriumi klijuoti kietviršiai. Knygų su naujais kietviršiais ekslibrisai neišliko.

Štainenzės ekslibrisas išsiskiria vaizdinga grafika, kurios centrinė figūra yra stilizuotas Foelckersahmbų herbinis skydas Stelmužės ažuolo kamiene. Ekslibriso autorius – Vadimo Foelckersahmbo pusbrolis Arminas Foelckersahmbas (1861–1917)⁴³ – garsus meno istorikas, grafikas, heraldistas, ekslibrisų kūrėjas, to meto carinėje Rusijoje ėjęs aukštas

⁴⁰ KTUB, Reti spaudiniai, šf. Žm 2688/P 176.

⁴¹ *Zarasų krašto dvarai*, p. 97.

⁴² Dėkoju LSMUB Dokumentų komplektavimo ir saugojimo skyriaus vedėjai gerb. Linai Nesovienei už informaciją ir patvirtinimą, kad knyga išlikusi ir saugoma LSMUB Retų spaudinių skyriuje.

⁴³ *Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften*, Bd. 1, S. 254.

pareigas Ermitažo muziejuje, išgarsėjęs sukurtais ekslibrisais caro šeimos nariams. Pažymėtina, kad XX a. pradžioje A. Foelckersahmbas sukūrė ekslibrisą ir baronų Ropų bibliotekai Pakruojyje⁴⁴. Štainenzės eklibriso perduodama žinia akivaizdi: Foelckersahmbų giminės medis yra ilgametis, plačiašakis ir tvirtas lyg Stelmužės ažuolas, o įrašas *Steinensee* nusako Stelmužę kaip šeimos lizdo vietą.

Šešiose knygose yra ne tik ekslibrisai, bet ir provenienciniai įrašai, nurodantys knygų savininką iš Foelckersahmbų giminės. Penkių knygų pirmojo priešlapio viršutiniame išoriniame kampe yra įrašas juodu rašalu *L. v. Foelckersahmb*. Tai grožinė literatūra ir poezija: du tomai Juliuso Wolffo *Tannhäuser: Ein Minnesang* (nr. 17, 41); vyrišku Osipio Schubino slapyvardžiu pasirašinęjusios austrų rašytojos Aloisios Kirschner dvi apsakymų knygos (nr. 27, 113) ir vengrų rašytojo Maurusu Jókai romanas *Die Narren der Liebe* (nr. 50). Spėliodami, kas konkrečiai galėjo skaityti šias knygas, pirmiausia turbūt pagalvotume apie skaitytoją moterį, ir priskirtume šias knygas mūsų anksčiau minėtajai Leonidei Foelckersahmb, Herberto Hahno motinai. Tačiau ji už Heinricho Hahno ište­kėjo 1874 m.⁴⁵, ir kažin ar būtų pasirašinęjusi mergautine pavarde ant 1881, 1886, 1888, 1889 m. leistų knygų. Tuo tarpu vyriausioji Leonidės sesuo Elisabetha (1837–1901) oficialiai naudojo savo vardo trumpinį *Lilly*. Be to, ji buvo netekėjusi ir iki paskutinės savo dienos gyveno Stelmužėje⁴⁶. Tikėtina, kad būtent *Lilly von Foelckersahmb* buvo minėtų knygų savininkė. Kito įrašo atvejis yra vienintelis: *Helma v. Foelckersahm* įrašyta juodu rašalu įstrižai knygos pirmojo priešlapio (nr. 6). Žvelgdami į vardą Helma, kaip Vilhelmos trumpinį, pirmiausia ieškojome šio asmens artimiausios giminystės rate. Manytume, kad tai galėjo būti Vadimo pusbrolio, Armino brolio Leopoldo dukra Wilhelma von Foelckersahm, gimusi 1879 m. Garlenėje. Daugiau duomenų apie ją, deja, neturime⁴⁷.

Stelmužės dvaro knygose buvo dar vienas ypatingas Foelckersahmbų knygų ženklas – reljefinis herbo⁴⁸ įspaudas, atliktas kongrevo būdu. Toks reljefinis įspaudas papras­tai būdavo bespalvis. Lietuvoje panašiu būdu atlikti knygų antspaudai plito XIX a. pa­baigoje – XX a. pradžioje⁴⁹. Foelckersahmbų herbinį iškilųjį antspaudą, atliktą kongrevo būdu, pavyko aptikti dviejose Stelmužės dvaro knygose (nr. 50, 113). Apie 2 cm aukščio antspaudas įspaudas pirmojo priešlapio viršutiniame išoriniame kampe. Abiejose knygo­se šalia kongrevinio įspaudo yra knygų savininkės *Lilly von Foelckersahmb* autografas. Vienoje iš šių knygų dar yra ir ekslibrisas, ir tai nėra dažnas atvejis, kai knygoje yra trys

⁴⁴V. K i s a r a u s k a s, *Lietuvos knygos ženklai 1518–1918*, Vilnius, 1984, p. 103, nr. 436.

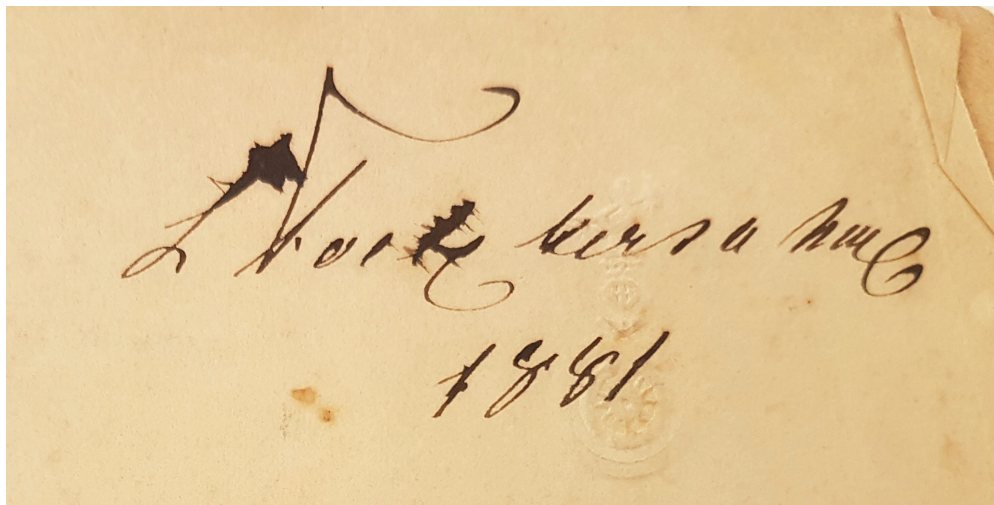
⁴⁵*Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften*, Bd. 1, S. 252.

⁴⁶Ten pat.

⁴⁷Ten pat, p. 253.

⁴⁸C. A. K l i n g s p o r, *Baltisches Wappenbuch*, Stockholm, 1882, p. 34.

⁴⁹V. K i s a r a u s k a s, min. veik., p. 20.

1 pav. Lilly [von] Foelckersahmb autografas ir herbinis kongrevas (VUB, RZ 2292).

skirtingi, tikėtina, vienos proveniencijos ženklai: ekslibrisas, herbinis įspaudas ir autografas. Visi aptarti knygų ženklai liudija Stelmužės dvaro savininkų rinktą, saugotą, puoselėtą biblioteką ir knygų kultūrą.

Skelbiamame dovanotų knygų sąrašė akivaizdi teminė, kalbinė ir leidimo metų įvairovė. Nors dauguma knygų yra iš XIX a., vis dėlto nemaža dalis, 49 knygos, leistos XX amžiuje. Ankstyviausias leidinys buvo 1808 (nr. 69), vėliausi – 1930 m. (nr. 19–21). Iš XIX a. leistų knygų daugiau yra antrosios amžiaus pusės. XIX a. pirmosios pusės knygos datuotos: 1808 (nr. 69), 1821 (nr. 95), 1835 (nr. 96, 114), 1837 (nr. 107), 1841 (nr. 24, 104), 1842 (nr. 46), 1844 (nr. 60, 109), 1846 m. (nr. 30). Tenka apgailestauti, kad iš šių 11 ankstyviausių knygų išliko tik dvi 1844 m. leistos knygos (nr. 60, 109).

Sąrašė randame knygų įvairiomis kalbomis. Nenuostabu, kad dominuoja vokiečių kalba išleistos knygos, iš viso 85 iš 119. Tai ir vokiečių kalba rašiusių autorių, ir verstinės knygos. Knygų ne vokiečių kalba buvo 34, iš jų prancūzų kalba – 20, rusų kalba – 8, anglų kalba – 4, italų kalba – 1, lotynų kalba – 1. Dovanotos knygos yra įvairių žanrų: poezija ir grožinė literatūra, išskiriant antikios poeziją ir literatūrą (nr. 33–38), vaikų literatūra (nr. 49), žodynai (vokiečių–italų, vokiečių–prancūzų), kultūros istorija, gamtos mokslai, Senasis ir Naujasis Testamentai (vokiečių, prancūzų kalba), teologija ir religinė literatūra. Į atskirą grupę išskirtume knygas iš medicinos srities, jų buvo 12 (nr. 44, 45, 48, 57–59, 61, 62, 72, 85, 87). 1956 m. jos perduotos Kauno medicinos instituto bibliotekai, šiuo metu tolesnis jų likimas nėra aiškus. Kad jos iš Kauno medicinos instituto galėjo

būti perduotos Vilniaus universiteto bibliotekai, leidžia manyti viena iki mūsų dienų VU bibliotekoje išlikusi knyga iš dovanotų knygų sąrašo (nr. 87). Joje esantys tarnybiniai antspaudai nurodo, kad ji atkeliavo iš Kauno medicinos instituto.

Turime konstatuoti, kad absoliuti dauguma dovanotų knygų yra atvežtinės: nėra nė vienos išleistos Kuršo gubernijoje. Iš aštuonių knygų rusų kalba dviejų autorius yra Vadimo ir Lilly Foelckersahmbų dėdė iš motinos Aleksandros pusės Piotras Valujevas (nr. 67, 76). Dvi knygos rusų kalba turi sąsają su Lietuva, viena – 1890 m. išleista Vilniuje (nr. 25), kita knyga apie 1907 m. buvo parengta Vilniaus Šventosios Dvasios brolių vienuolių (nr. 70). Ši knyga kartu su Evangelija rusų kalba (nr. 82) rodytų, kad savininkas palaikė ryšius ar buvo ortodoksų tikėjimo, tačiau sąrašė matome ir Martyno Liuterio verstą Naująjį Testamentą su paaiškinimais (nr. 105) bei apie katalikų antiprotestantizmą skelbiantį knygos pavadinimą (nr. 75). Konfesinės įvairovės įspūdį papildė du tomai populiarus Didžiosios Britanijos baptistų pastoriaus Charleso Haddono Spurgeono pamokslų (nr. 32, 43) bei lotynų kalba išleistas brevijoriaus homilijų rinkinys pamokslininkams (nr. 106). Priminsime, kad Karlas Valerianas Foelckersahmbas vedė ortodoksę Aleksandrą Valujevą. Genealoginiai duomenys rodo, kad iš aštuonių vaikų du buvo ortodoksų tikėjimo (pirmagimė Elisabetha (*Lilly*) ir jauniausiasis sūnus Vadimas⁵⁰), antroji dukra, Leonidė, kuri ištekėjo už Heinricho Hahno, buvo liuteronė, o trečioji dukra, Aleksandra (*Alice*), buvo katalikė⁵¹.

Priede skelbiamas pono Hahno VDUB dovanotų knygų sąrašas nėra vien knygų metrikų rinkinys. Kiekviena knyga turėjo savo kūrėją, leidėją, pardavėją, pirkėją, skaitytoją, saugotoją ir namus. Tai, kas buvo padovanota Vytauto Didžiojo bibliotekai 1937 m., derėtų vadinti įvairios proveniencijos rinkiniu, kuris neabejotinai priklausė Stelmužės namams ir jų šeimnininkams Foelckersahmbams bei Hahnams. Manytume, kad šis margas rinkinys buvo sudarytas iš knygų, kurių, išvykstant iš Lietuvos, nenorėta palikti likimo valiai. Tikėtina, kad perduodant knygas dalyvavo entuziastingi kraštotyrininkai. Dar ir šiandien Lietuvos bibliotekose galime rasti knygų iš buvusios Stelmužės dvaro bibliotekos rinkinio. Jų galėjo nelikti dėl karo, universitetų ir bibliotekų reorganizacijų tiek sovietmečiu, tiek ir XXI a. Tai, kad Stelmužės knygos išsaugotos, yra didelis bibliotekininkų nuopelnas. Visų išlikusių knygų fizinė būklė yra gera. Tai suteikė galimybę atrasti knygų ženklus, rinkti vertingą informaciją, kuri liudija mums žmogų, kultūrą ir vietą, Stelmužę šiapus ir *Steinensee* anapus sienos, paveldą, už kurį dabar esame atsakingi.

⁵⁰ Tai, kad Vadimas Foelckersahmbas priklausė ortodoksų Bažnyčiai, nurodyta 1923 m. žemės nuosavybės dokumentuose.

⁵¹ *Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften*, Bd. 1, S. 252.

Priedas

Štainenzės dvaro bibliotekos knygų sąrašas

Skelbiamas sąrašas parengtas pagal Kauno technologijos universiteto bibliotekoje saugomos Lietuvos universiteto inventorinės knygos įrašus, darytus 1937 m. spalio 26–27 d. su žyma „Iš G. Hahn'o“⁵². Skelbiamos knygos priklauso iš Stelmužės (*Steinensee*) dvaro dovanotų knygų grupei, kurią sudaro 119 knygų su inventoriniais numeriais nuo 163698 iki 163816. Knygos surašytos tokia pačia tvarka kaip Inventorinėje knygoje. Pateikiama knygos metrika (ne visas knygų santrumpas pavyko išskleisti), o laužtiniuose skliaustuose – pastaba apie knygos ženklus, nurodant autografa, herbinį kongrevą ar ekslibriso variantą: *EX-LIBRIS: STEINENSEE.* ar *FOELKERSAMB STEINENSEE.*, jei knyga yra išlikusi, nurodoma dabartinė jos saugojimo vieta: KTUB (Kauno technologijos universiteto biblioteka), KAVB (Kauno apskrities viešoji biblioteka, anksčiau – Kauno viešoji biblioteka, KVB), VUB (Vilniaus universiteto biblioteka), LSMUB (Lietuvos sveikatos mokslų universiteto biblioteka) ir aktualus šifras. Išnašose informuojama apie konkrečios knygos paieškų pagal Inventorinės knygos pastabą apie perdavimą į kitas bibliotekas, rezultatą. Sąrašas skelbiamas kaip galimybė atrasti, identifiukuoti daugiau išlikusių Štainenzės dvaro knygų.

1. BOUCHAR DAT, Apollinaire, BOUCHAR DAT G. *Nouveau formulaire magistral*. Paris, 1909, 672 p.⁵³
2. WILDENBRUCH, Ernst von, MARLOW, Christoph. *Die Quitzows*. Berlin, 1884, 117+194 p.⁵⁴
3. SCHAUKAL, Richard. *Vom Geschmack. Zeitgemässe Laienpredigten über das Thema Kultur*. München, MCMX, 192 p. [*FOELKERSAMB STEINENSEE*. KTUB, D 45643].
4. CHAMISSO, Adelbert von. *Gedichte. Deutsches Verlagshaus Illustrierte Klassiker-Bibliothek Band IX*. Illustriert von Carl Storch, Otto Herrfurth, Georg Graf, Richard Mahn u. a. Wien–Berlin–Leipzig, [apie 1900], 368 p. [*EX-LIBRIS: STEINENSEE*. KTUB, D 46044].
5. JÓKAI, Maurus. *Die armen Reichen*. Berlin, [1897], 286 p. [*FOELKERSAMB STEINENSEE*. VUB, RZ 2397].
6. VERBECK, O. [Cilla Fechner]. *Der erste Beste*. Leipzig, 1897, 242 p. [įrašas *Helma v. Foelkersahm*. VUB, RZ 4249].

⁵² KTUB, Reti spaudiniai, Lietuvos universiteto bibliotekos inventorinė knyga, l. 116–120, rankraštis.

⁵³ 1964 m. perduota KVB, KAVB nerasta.

⁵⁴ 1979 m. perduota VUB, čia yra tik 1908 m. leidimas.

7. HEBBEL, Friedrich. *Agnes Bernauer: ein deutsches Trauerspiel in fünf Akten / herausgegeben von Friedrich Hebbel*. Bielefeld, Leipzig, 1919, XII+116 p. [VUB, RZ 2335].
8. FROMENT, Ed., MÜLLER, L. *Deutsch-französischer Briefsteller*. Berlin, [s. a.], 1918, 204 p.⁵⁵
9. MOORE, George. *Celibate Lives*. Leipzig: Tauchnitz, 1927, 278 p.⁵⁶
10. LANDSBERGER, Artur Hermann. *Wie Satan starb*. München: Georg Müller, 1919, 355 p.⁵⁷
11. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Wenn's nur schon Winter wär'*. Stuttgart, Leipzig, 1898, 335 p. [Apkarytas exlibris; VUB RZ 2691].
12. LENAU, Nicolaus. *Sämtliche Werke in einem Bande*, herausgegeben von G. Emil Barthel. Leipzig, [1883?], CCVIII+740 p.⁵⁸
13. *Устав внутренней службы*. Petrograd, 1916, XIII+462 p.⁵⁹
14. TOLSTOJ, Leo. *Der Tod des Iwan Iljitsch*, [Übertragung von Rudolf Kassner]. Leipzig, [1913], 85 p.⁶⁰
15. RYDBERG, Viktor av. *Die Venus von Milo. Antinous*. Leipzig, [1910], 92 p.⁶¹
16. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Gloria victis!* Berlin, 1892, 432 p.⁶²
17. WOLFF, Julius von. *Tannhäuser: Ein Minnesang (Grote'sche Sammlung von Werken zeitgenössischer Schriftsteller, Bd. 12.)*. Bd. 1. Berlin, 1889, VII+260 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. Įrašai: *Steinensee* ir L. v. Folckersamb. VUB RZ 2262].
18. HUGO, Victor. *Les Feuilles d'automne*, Paris, 275 p.⁶³
19. HUGO, Victor. *La Légende des siècles*. T. 1. Paris: Nelson, [1930], 384 p.⁶⁴
20. HUGO, Victor. *La Légende des siècles*. T. 2. Paris: Nelson, [1930], 372 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. VUB T 84308].
21. HUGO, Victor. *La Légende des siècles*. T. 3. Paris: Nelson, [1930], 353 p. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. VUB T 82522].
22. HETTINGER, Franz. *Apologie des Christenthums*. Bd. 2: *Die Dogmen des Christenthums*, Abt. 3. Freiburg im Breisgau, 1887, 604 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. KAVB, U 93759].

⁵⁵ 1978 m. perduota VUB, nerasta.

⁵⁶ 1986 m. knyga nurašyta.

⁵⁷ 1970 m. perduota KVB, KAVB nerasta.

⁵⁸ 1979 m. perduota VUB, čia yra ne VDU egzempliorius, šf. T 74662.

⁵⁹ 1965 m. perduota KVB, KAVB nerasta.

⁶⁰ 1978 m. perduota VUB, tai ne VDU egzempliorius, šf. LeV 2102.

⁶¹ 1978 m. perduota VUB, nerasta.

⁶² 1978 m. perduota VUB, nerasta.

⁶³ 1986 m. perduota VUB, nerasta.

⁶⁴ 1979 m. perduota VUB, nerasta.

23. BONIFACCIO, G. *Deutsch-italienischer Briefsteller = Guida epistolare italiana-tedesca: moduli di lettere per ogni sorta di soggetti colla traduzione tedesca di fronte: con un'estesa corrispondenza commerciale, e formulari per ogni genere d'affari: Muster zu Briefen jeder Art mit der gegenübergedruckten italienischen Übersetzung: mit einer vollständigen Handelskorrespondenz und mit Formularen zu Geschäftsaufsätzen, Zeitungsanzeigen usw.* Berlin, Schöneberg: Langenscheidt, 1910, VIII+342 p. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. VUB, RZ 3249].

24. SHAKESPEARE, William. *The Dramatic Works.* Glasgow, 1841, LV+657 p.⁶⁵

25. ABRAMOV, V. *Sbornik uzakonenij o mir. sud. ust.* Vilna, 1890, 235 p.⁶⁶

26. LANDOUZY, Joseph ir kt. *Crénothérapie, Climatothérapie, Thalassothérapie.* Paris, 1910, XXXV+706 p.⁶⁷

27. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Dolorata.* Berlin: Gebrüder Paetel, 1888, 106 p. [Apkarpytas exlibrisas; antro priešlapijo *versum* pusėje įrašas juodu rašalu: L. v. Foelckersahmb. VUB, RZ 2900].

28. *Russkij kalendar na 1915 g.* S. Peterburg, XXVII+492 p.

29. ГЁТЕ. *Файтм.* Перевод А. Фета, части 1–2. Санкт-Петербург: Издание А. Ф. Маркса, 1901, CVIII+ 821 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. VUB, RZ 6265].

30. HEDENSTJERNA, Alfred v. *Der Majoratsherr von Halleborg.* Leipzig, 1846, 245 p.⁶⁸

31. ECKERMANN, Johann Peter. *Gespräche mit Göthe in den letzten Jahren seines Lebens.* Dreizehnte Originalauflage. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1913, 819 p. [Tarnybinis spaudas „Ežerėnų Kriminalės punktą“. KTUB, D 48126].

32. SPURGEON, Charles Haddon. *Alttestamentliche Bilder. 52 ausgewählte Predigten.* Dritte Auflage, vom Verfasser autorisierte Übersetzung. Hamburg: Borgfelde, 1897, 788 p. [KTUB, D 47951].

33. ARISTOPHANES. *Lustspiele.* Bd. 1, 2, 3. Berlin, [s. a.], IV+156 p.⁶⁹

34. ARISTOPHANES. *Lustspiele.* Bd. 4, 5, 6. Berlin, [s. a.], 107 p.⁷⁰

35. ARISTOPHANES. *Lustspiele.* Bd. 7: *Die Acharner*, 150 p. Bd. 8: *Die Weibervolksversammlung*, 152 p. Bd. 9: *Die Frauen am Thesmophorienfest*, 128 p. Berlin: Schöneberg, [s. a.]. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. VUB, RZ 5229].

36. ARISTOPHANES. *Lustspiele.* Bd. 10, 11. Berlin, 207 p.⁷¹

⁶⁵ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

⁶⁶ Knygos santrumpų išskleisti nepavyko.

⁶⁷ 1956 m. perduota Kauno medicinos instituto bibliotekai.

⁶⁸ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

⁶⁹ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

⁷⁰ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

⁷¹ 1979 m. perduota VUB, čia nerasta.

37. CATULLUS, Gaius Valerius. *Ausgewählte Gedichte – Quintus Horatius Flaccus: Erster Band: Oden und Epoden*, verdeutscht von Friedrich Pressel. Berlin: Langenscheidt, 1906, 3 t., VIII+116 p.⁷²

38. Propertius, Statius, Tibullus. *Elegien, Thebais, Elegien*, (Langenscheidtsche Bibliothek, 74. Bd.). Berlin Schöneberg: Langenscheidt, [1855/1919], 176 p. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. VUB, RZ 2381].

39. *Anthologie*. Berlin, XIV+285 p.⁷³

40. WOLFF, Julius von. *Tannhäuser: Ein Minnesang*. Bd. 2, (*Grote'sche Sammlung von Werken zeitgenössischer Schriftsteller*, Bd. 13.). Berlin, 1889, 286 p. [Irašai juodu rašalu ant pirmojo priedlapio: *Steinensee* ir *L. v. Foelckersahmb*. VUB, RZ 2262].

41. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Ehre*. Dresden, Leipzig: Heinrich Minden, 1889, 380 p. [VUB, RZ 3331].

42. BIELSCHOWSKY, Albert. *Göthe, Sein Leben und seine Werke*. In zwei Bänder, Erster Band. München, 1917, 522 p. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. KTUB, D 46125].

43. SPURGEON, Charles Haddon. *Neutestamentliche Bilder, 52 ausgewählte Predigten*. Hamburg: Borgfelde, 1897, 824 p.

44. MANQUAT, Alfred. *Traité élémentaire de thérapeutique*, 1. Paris, 1911, 616 p.⁷⁴

45. MANQUAT, Alfred. *Traité élémentaire de thérapeutique*, 2. Paris, 1912, 626 p.⁷⁵

46. PAUL, Jean. *Sämtliche Werke*. Bd. 33: *Freiheits-Büchlein*. Berlin, 1842, VI+336 p.⁷⁶

47. ROSTAND, Edmond. *La Samaritaine*. Paris, 1908, 158 p.⁷⁷

48. LABBÉ, Marcel. *Régimes alimentaires*. Paris, 1910, 585 p.⁷⁸

49. KYBER, Manfred. *Unter Tieren*. Stuttgart, 1922, 203 p.⁷⁹

50. JÓKAI, Maurus. *Die Narren der Liebe*. Berlin, 1881, 318 p. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. Ant pirmojo priedlapio įrašas juodu rašalu: *L Foelckersahmb 1881* ir herbis kongrevas. VUB, RZ 2292].

51. JÓKAI, Maurus. *Der Mann mit dem steinernen Herzen*. Berlin, 1875, 377 p. [VUB, RZ 3861].

⁷² 1979 m. perduota VUB, čia kitas egzempliorius.

⁷³ 1965 m. perduota KVB. KAVB nerasta.

⁷⁴ 1956 m. perduota Medicinos instituto bibliotekai. Tolesnis likimas nežinomas.

⁷⁵ 1956 m. perduota Medicinos instituto bibliotekai. Tolesnis likimas nežinomas.

⁷⁶ 1978 m. perduota VUB, čia ne tas egzempliorius, šf. T 3546.

⁷⁷ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

⁷⁸ 1956 m. perduota Medicinos instituto bibliotekai. Tolesnis likimas nežinomas.

⁷⁹ 1979 m. perduota VUB, čia nerasta.

52. LUTHARDT, Christoph Ernst. *Die modernen Weltanschauungen und ihre praktischen Konsequenzen: Vorträge über Fragen der Gegenwart aus Kirche, Schule, Staat und Gesellschaft*. Leipzig: Dörfling und Franke, 1880, 960 p.⁸⁰

53. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Unter uns*. Berlin, 1888, 328 p.⁸¹

54. ANDREAS-SALOMÉ, Lou. *Ruth*. Stuttgart, 1897, 304 p. [VUB, RZ 4814].

55. HERZEN, Vladimir. *Guide et formulaire de thérapeutique*. Paris, 1913, VII+1063 p.

56. ROSTAND, Edmond. *L'Aiglon*, drame en six actes, en vers: représenté pour la première fois au Théâtre Sarah-Bernhardt Le 15 mars 1900. Paris, 1900, 265 p. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. VUB, RZ 4186].

57. BÖLSCHKE, Wilhelm. *Das Liebesleben in der Natur: eine Entwicklungsgeschichte der Liebe*. Bd. 1. Jena: E. Diederichs, 1910, XVI+561 p.⁸²

58. BÖLSCHKE, Wilhelm. *Das Liebesleben in der Natur*, Bd. 2, Hf. 1. Jena: E. Diederichs, 1910, VII+360 p.⁸³

59. BÖLSCHKE, Wilhelm. *Das Liebesleben in der Natur*, Bd. 2, Hf. 2. Jena: E. Diederichs, 1910, 363–756 p.⁸⁴

60. SCHILLER. *The Poems and Ballads*. Translated by Sir Edward Bulwer Lytton. Leipzig: Bernhard Tauchnitz, 1844, CIV+284. [FOELKERSAMB STEINENSEE. VUB, RZ 2334].

61. DORNBLÜTH, Otto. *Kompendium der inneren Medizin*. Leipzig, 1897, 424 p.⁸⁵

62. MARTIN, Odilon. *Nouveau formulaire magistral de thérapeutique clinique et de pharmacologie*. Paris, 1912, 616 p.⁸⁶

63. SHAKESPEARE, William. *Dramatische Werke*. Übersetzt von August Wilhelm von Schlegel und Ludwig Tieck im Auftrag der Deutschen Shakespeare's Porträt und Fachweise, 25ste Auflage. Stuttgart und Leipzig, [apie 1891], 943 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. KTUB, D 45757].

64. SHAKESPEARE, William. *Almanach*. Berlin, 1919, 140 p.⁸⁷

65. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Heil dir im Siegerkranz!* Braunschweig: George Westermann, 1891, 236 p. [Apkarpytas exlibrisas; VUB, RZ 2290].

⁸⁰ 1965 m. perduota KVB. KAVB – ne tas egzempliorius.

⁸¹ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

⁸² Perduota Medicinos institutui. Tolesnis likimas nežinomas, VUB – ne tas egzempliorius.

⁸³ 1956 m. perduota Medicinos instituto bibliotekai. Tolesnis likimas nežinomas, LMAVB 5272146 – ne tas egzempliorius.

⁸⁴ 1956 m. perduota Medicinos instituto bibliotekai. Tolesnis likimas nežinomas, LMAVB 5272146 – ne tas egzempliorius.

⁸⁵ 1956 m. perduota Medicinos instituto bibliotekai. Tolesnis likimas nežinomas. VUB – kitų leidimo metų (1895).

⁸⁶ 1956 m. perduota Medicinos instituto bibliotekai. Tolesnis likimas nežinomas.

⁸⁷ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

66. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Finis Poloniae*. Dresden Leipzig: Heinrich Minden, 1893, 216 p. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. VUB, RZ 2951].

67. ВАЛУЕВ, Петр Александрович. *Очерки из области естествознания*. Одесса, 1891, 92 p. [KAVB, E 63226].

68. NANSEN, Fridtjof. *Russland und der Friede*. Mit 34 Abbildungen. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1923, 188 p.⁸⁸

69. SCHUBERT, Gotthilf Heinrich v. *Ansichten von der Nachtseite der Naturwissenschaft*. Dresden, 1808, VIII+464 p.⁸⁹

70. *Православный толковый молитвослов*, издание Виленского Свято-Духовского братства. С-П, 1907, 239 p. [KAVB, D 907428].

71. SÉCHÉ, Alphonse. *Les plus jolis vers de l'année: 1911*. Paris: Louis-Michaud, [s. a.], VIII+148 p. [VUB, RZ 4704].

72. ROSENBAACH, Ottomar. *Die Krankheiten des Herzens und ihre Behandlung*. Wien u. Leipzig: Urban u. Schwarzenberg, 1897, XVI+1128 p.⁹⁰

73. BURCKHARDT, Jacob. *Die Cultur der Renaissance in Italien*. I Bd., Sechste Auflage. Leipzig: Verlag von E. A. Seemann, 1898, 326 p. [KTUB, D 47277].

74. BURCKHARDT, Jacob. *Die Cultur der Renaissance in Italien*. II Bd., sechste Auflage, Unveränderte Abdruck der vierten Auflage, besorgt von Ludwig Geiger. Leipzig: Verlag von E. A. Seemann, 1898, 335 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. KTUB, D 46076].

75. SICKENBERGER, Otto. *Extremes Antiprottestantismus im katholischen Leben und Denken*. [Bd. 1–2]. Augsburg: Theodor Isampart, 1904, 175 p.

76. ВАЛУЕВ, Петр Александрович. *Сборник кратких благоговейных чтений на все дни года*. С-Петербург, 1884, 653 p.

77. *Die Bibel oder Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments*. Nach der Übersetzung D. Martin Luthers. Berlin, 1923, 272 p. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. KAVB U 101983].

78. *Hethitische Gesetze: aus dem Staatsarchiv von Boghazköi (um 1300 v. Chr.)*. Unter Mitwirkung von Johannes Friedrich. Leipzig, 1922, 32 p. [VUB, U171969].

79. HETTINGER, Franz. *Apologie des Christenthums*. Bd. 2: Die Dogmen des Christenthums. Abt. 1. Freiburg im Breisgau, 1885, 579 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. KAVB U 94742].

80. HETTINGER, Franz. *Apologie des Christenthums*. Bd. 2: Die Dogmen des Christenthums. Abt. 2. Freiburg im Breisgau, 1887, 601 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. KAVB, U 106206].

⁸⁸ 1961 m. perduota KVB. KAVB nerasta.

⁸⁹ 1961 m. perduota KVB. KAVB nerasta.

⁹⁰ 1956 m. perduota Medicinos instituto bibliotekai. VUB yra kitų leidimo metų (1893) egzempliorius.

81. EUCKEN, Rudolf. *Der Sinn und Wert des Lebens*. Leipzig, 1913, 184 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. KTUB, D 45832].

82. *Господа нашего Иисуса Христа Святая Евангелия*. Москва, 1907, 222 p.⁹¹

83. MALTE-BRUN, Conrad. *Abrégé de géographie physique, historique, politique, ancienne et moderne : contenant un extrait méthodique de précis de la géographie universelle : divisé en deux parties*. Paris: Furne: Aimé-André, 1858, VIII+872 p.⁹²

84. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Woher tönt dieser Mißklang durch die Welt?* [Roman in 3 Bdn.]. Braunschweig, 1894, [214] p.⁹³

85. POUCHET, Félix-Archimède. *L'univers, Les infiniment grands et les infiniment petits*. Paris, Hachette, 1868, III+780 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. LSMUB, M-17969⁹⁴].

86. MESCHTSCHERSKI, Wladimir Petrowitsch. *Olga Nikolajewna's Tagebuch: Erlebnisse einer Dame der hohen Russischen Aristokratie*. Deutsche Ausgabe von F. Leoni. Berlin: A. Deubner, 1886, 382 p. [VUB, RZ 3516].

87. GERHARDT, Adolph v. *Handbuch der Homöopathie. Mit Benutzung fremder und eigener Erfahrungen nach dem neuesten Standpunkte der Wissenschaft*. Leipzig: Schwabe, 1892, XVI+865 p. [VUB, T 46345].

88. LYTTON, Edward Bulwer. *Rienzi, der Letzte Tribun*. Leipzig, [18--], 596 p.⁹⁵

89. MEINHARDT, Adalbert. *Heinz Kirchner. Aus den Briefen einer Mutter an ihre Mutter*. Berlin: Gebrüder Paetel, 1893, [178] p.

90. VALIER, Maximilian. *Dinge des Jenseits*. München, 1921, 144 p.

91. *Das Neue Testament, übersetzt in die Sprache der Gegenwart* von Curt Stage. Leipzig, [1896], [EX-LIBRIS: STEINENSEE. KAVB, H 7127].

92. SÉCHÉ, Alphonse. *1910 – Les plus jolis vers de l'année*. Paris: Louis Michaud, 1911, VII+148 p.⁹⁶

93. *Gotteshilfe. Gesamtausgabe der Andachten aus den Jahren 1895–1902*. Sachlich geordnet von D Friedrich Naumann. Dritte Auflage. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1907, 611 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. KTUB, D 45702].

94. BANDELLO, Matteo. *Raccolta di novellieri italiani. Novelle*. Vol. 3–4. Torino: Gugini Pompa, 1853, 448 p. [VUB, RZ 4077].

⁹¹ 1967 m. perduota KVB. KAVB nerasta.

⁹² 1965 m. perduota KVB. KAVB nerasta. VUB, Z 24822 – kitos proveniencijos egzempliorius.

⁹³ 1967 m. perduota KVB. KAVB nerasta.

⁹⁴ 1956 m. perduota Medicinos instituto bibliotekai. Dėkoju LSMUB Dokumentų komplektavimo ir saugojimo skyriaus vedėjai gerb. Linai Nesovienei už informaciją ir patvirtinimą, kad knyga išlikusi ir saugoma LSMUB Retų spaudinių skyriuje.

⁹⁵ 1967 m. perduota KVB. KAVB nerasta. VUB, T 18059 – kitos proveniencijos egzempliorius.

⁹⁶ 1979 m. perduota VUB, čia yra kitų metų egzempliorius.

95. *Goethe's Gedichte*. Theile 1–2. Stuttgart und Tübingen, 1821, VIII+256⁹⁷.
96. CAPEFIGUE, Jean Baptiste. *Histoire de la Réforme, de la Ligue et du règne de Henri IV*. Bruxelles, 1835, XVII+358 p.⁹⁸
97. LAFFAN, May. *Ismy's children*. London: Macmillan and co, 1888, 495 p. [VUB, T 83022].
98. ENGELHARDT-SCHNELLENSTEIN, Alphons. *Zwei Ritterburgen: Burg Eltz, 26. Mai 1904*. Braunschweig, 1905, 12 p. [KAVB, Už 30121].
99. JÓKAI, Maurus. *Mein, Dein, Sein*. Bd. 1, 2, 3. Berlin, 1875⁹⁹.
100. JÓKAI, Maurus. *Mein, Dein, Sein*. Bd. 4, 5. Berlin, 1875¹⁰⁰.
101. *Die Schriften des Neuen Testaments*. Neu übersetzt und [...] erklärt v. Otto Baumgarten, Wilhelm Bousset, hrsgb. V. Johannes Weiss, Bd. 1. Göttingen, 1907, 704 p. [KAVB, U 21690].
102. *Die Schriften des Neuen Testaments*. Bd. 2. Göttingen, 1908, 954 p. [KAVB, Už 28253].
103. ARNDT, Friedrich. *Morgenklänge aus Gottes Wort. Ein Erbauungsbuch auf alle Tage in Jahre*. Leipzig, 1881, Bd. 1–2, 417, 400 p.¹⁰¹
104. PAUL, Jean. *Sämtliche Werke*. Bd. 7–8. Berlin, 1841, IV+243 p.¹⁰²
105. *Das Neue Testament nach D. Martin Luther berichtiger Übersetzung*. Mit fortlaufender Erläuterung versehen von D. Bernhard Weiss. Leipzig, 1907. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. KAVB, U 92950].
106. *Homiliarius breviarum Romani: in usum concionatorum et scholarum sacrae eloquentiae, collegit ordinavit ediditque Iosephus Calasantius Vives*. T. 1. Romae, 1903, 848 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. KAVB, Už 22652-R].
107. *Les Évangiles*. Paris, 1837, 718 p.¹⁰³
108. *Alpenlandschaften*. Leipzig, XCVII+16 p.
109. *F. C. Schlosser's Weltgeschichte für das deutsche Volk*. Unter Mitwirkung des Verfassers bearbeitet von Dr. G. L. Kriegk, zweiter Band. Frankfurt a. Mein: Franz Brenttrapp's Verlag, 1844, 480 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. KTUB, D 45793].
110. *Uhlands Gedichte und Dramen*. Band II. Illustriert von O. Herrfurth und Carl Storch. Berlin, Deutsches Verlagshaus Bong & Co, [ca. 1900], 416 p. [EX-LIBRIS: STEINENSEE. KTUB, D 45805].

⁹⁷ 1969 m. perduota KVB, KAVB nerasta.

⁹⁸ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

⁹⁹ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

¹⁰⁰ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

¹⁰¹ 1967 m. perduota KVB, KAVB nerasta.

¹⁰² 1979 m. perduota VUB, čia nerasta.

¹⁰³ 1967 m. perduota KVB, KAVB nerasta.

111. ROSTAND, Egmont. *Cyrano de Bergerac : comédie héroïque en cinq actes en vers*. Paris: Charpentier et Fasquelle, 1898, 225 p.¹⁰⁴

112. AMBROSIUS, Johanna. *Gedichte*. Königsberg, 1896, XXVIII+125 p.¹⁰⁵

113. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Erinnerungen eines alten Österreichers: Drei Erzählungen*. Jena: H. Costenoble, [1886], 163 p. [Autografas L. v. Foelckersahmb. KAVB, U 105386].

114. BUCHON, Jean Alexandre C. *Choix D'Ouvrages Mystiques: avec notices littéraires*. [traduits du latin en français] par J. A. C. Buchon. Paris: A. Desrez, 1835, 764 p.¹⁰⁶

115. RAUMER, Friedrich von. *Geschichte der Hohenstaufen und ihrer Zeit*. In sechs Bänder. Sechster Band. Leipzig: F. A. Brockhaus, 1858, 672 p. [FOELKERSAMB STEINENSEE. KTUB, D 45665].

116. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Toter Frühling*. Bd. 1. Braunschweig: George Westermann, 1893, 254 p. [VUB, RZ 3487].

117. SCHUBIN, Ossip [Aloisia Kirschner]. *Toter Frühling*. Bd. 2. Braunschweig: George Westermann, 1895, 248 p. [VUB, RZ 3487].

118. MESCHTSCHERSKI, Wladimir Petrowitsch. *Einer von unsern Bismarcks*. Berlin, 1886, 375 p.¹⁰⁷

119. BUSCH, Wilhelm. *Neues Album*. Bd. 3–4, Berlin, 265–488 p.¹⁰⁸

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

Baltisches historisches Ortslexikon. Hg. von Hans Feldmann und Heinz von zur Mühlen. Teil II: Lettland (Südlivland und Kurland) (Quellen und Studien zur baltischen Geschichte, Band 8). Böhlau Verlag Köln, Wien, 1990.

BERCKEN, [Rudolf] v. *Geschichte der Familie von Bercken vom 15. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Berlin: Wilhelm Greve, [1894].

BUGAILIŠKIS, Pelikšas. *Gyvenimo Vieškeliais. Medžiaga istorijai*. Sud. V. B. Pšibilskis. Šiauliai: Kultūros ir švietimo m-jos leidybos centras, 1994.

BUTKUS, Zenonas. *Lietuvos ir Latvijos santykiai 1919–1929 metais*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.

Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften. Hg. v. d. Verbänden des livländischen, estländischen und kurländischen Stammadels. Teil: Kurland. Bd. 1–2. Görlitz, [1930].

¹⁰⁴ 1979 m. perduota VUB, čia yra kitos proveniencijos egzempliorius (šf. 11722).

¹⁰⁵ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

¹⁰⁶ 1967 m. perduota KVB, KAVB nerasta. LMAVB – kitos proveniencijos egzempliorius.

¹⁰⁷ 1978 m. perduota VUB, čia nerasta.

¹⁰⁸ 1965 m. perduota KVB, KAVB nerasta.

GROSMANE, Elita. Artistic Relations between Lithuania and Kurzeme in the Realm of Decorative Sculpture. End of the 17th Century, Beginning of the 18th Century. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, T. 21: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės barokas: formos įtakos, kryptys*. Sud. R. Butvilaitė, Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 2001, p. 237–244.

KISARAUSKAS, Vincas. *Lietuvos knygos ženklai 1518–1918*. Vilnius: Mokslas, 1984.

KLINGSPOR, Carl Arvid. *Baltisches Wappenbuch*. Stockholm, 1882.

Kurländisches Adressbuch, Abteilung 3, Güter und Pastorate. Hg. v. Adolf Richter. Riga, 1912.

Lietuvos–Latvijos sienos žemėlapis. Rīgā: jaspieštas A. Ošiņa un P. Mantnieka kartografiskā iestādē, [19--?], 111 žml.

MAČIULIS, Dangiras. *Valstybės kultūros politika Lietuvoje 1927–1942 metais*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005.

MATUŠAKAITĖ, Marija. Senoji medžio drožyba Stelmužės liaudies skulptūros muziejuje. In: *Muziejai ir paminklai*. [Kn.] 3. Vilnius: Mokslas, 1980, p. 18–35.

Stelmužės XVII a. dvaro istorija. The History of Stelmužė Manor House of the 17th Century. Die Geschichte des Landguts Stelmužė aus dem XVII Jh. Sud. I. Vaitkevičienė, V. Trusovas. Utena: Utenos Indra, 2019.

VAITKEVIČIUS, Vykintas. Pažįstamas ir nepažįstamas Balys Buračas: 1936 m. ekspedicijos užrašai. *Tautosakos darbai*, 2014, 47, p. 248–253.

VASKELA, Gediminas. *Žemės reforma Lietuvoje 1919–1940 m. Analizuojant Rytų ir Vidurio Europos agrarinės raidos XX a. III–IV šimtmečiais tendencijas*. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 1998.

Zarasų krašto dvarai. Sud. I. Vaitkevičienė. [Utena]: Zarasų krašto muziejus, 2011.

THE OUTCROPS OF THE CULTURAL HERITAGE OF STELMUŽĖ / STEINENSEE MANOR: THE BOOKS AND BOOKMARKS OF THE MANOR

Summary

INGA ILARIENĖ

The discovery of the historical fact that the books of Stelmužė Manor were gifted to the Vytautas Magnus University Library inspired the search for and discovery of these books. This prompted a new investigation. It was found that 119 books received from Gerhardt Hahn were listed on 26–27 October 1937 in the inventory book of the Kaunas University of Technology Library. Searches and provenance studies revealed that 56 books out of 119 are now extant, and their current location was identified. Most of the surviving books are kept in the Vilnius University Library (29), the Kaunas University of Technology Library (13), the Kaunas County Public Library (13), and one book in the library of the

Lithuanian University of Health Sciences. The provenances of the books reveal important information about their owners, the ‘journeys’ of the books, and offer new insights into the history, cultural heritage, and the fate of Stelmužė Manor. We believe that the gifted books formerly belonged to the Stelmužė (Steinensee) house, which throughout the nineteenth century and until 1924 were owned by the family of Karl Valerian and Alexandra Foelckersahmb. Their youngest son Vadim, who died childless in the Stelmužė house in January 1924, was the last owner from the Foelckersahmb family.

Most of the books (33) have double Steinensee bookplates by the well-known bookplate designer and art historian Armin Foelckersahmb. The books of Stelmužė Manor contained another special bookmark of the Foelckersahmbs: a relief congreve imprint of the coat of arms (nos 50, 113). Some books had additional provenance inscriptions or autographs: L[ilily]. v[on]. Foelckersahmb (nos 17, 27, 40, 50, 113) and Helma v[on]. Foelckersahm (no. 6). All of the bookmarks discussed here testify to a library that was collected, preserved and nurtured by the owners and to the book culture at Stelmužė Manor.

This article presents a full list of the gifted books. Here we can see the variety of themes, languages and years of publication. Although the majority of the books come from the nineteenth century, a fair part of them (49) were published in the twentieth century. The earliest publication is dated 1808 (no. 69) and the latest books were published in 1930 (nos 19–21). Most of the nineteenth-century books were published in the second half of the century. The books from the first half of the nineteenth century were published in the following years: 1808 (no. 69), 1821 (no. 95), 1835 (nos 96, 114), 1837 (no. 107), 1841 (nos 24, 104), 1842 (no. 46), 1844 (nos 60, 109), and 1846 (no. 30). Unfortunately, of these eleven earliest books, only two books from 1844 are extant (nos 60, 109). The list includes books in different languages. Books in German, both original and translated, dominate the list (85 out of 119). There were 34 books in languages other than German, of which 20 were in French, eight in Russian, four in English, one in Italian, and one in Latin. The earliest year of publication of the surviving books is 1844 and the latest is 1930.

The list is based on the entries in the inventory book of the Library of the University of Lithuania, in the order in which they appear. The colophon of each book, a note on bookmarks, and, if known, the current storage location and the code of the book are included.

Gauta 2022 m. kovo mėn.

Priimta 2022 m. balandžio mėn.

Inga Ilarienė – Lietuvos istorijos instituto Archeografijos skyriaus specialistė archeografė. Pagrindinės mokslinių interesų kryptys – Lietuvos Metrikos tyrimas ir rengimas spaudai, viešojo notariato raida Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje.

Adresas: Lietuvos istorijos institutas, Tiltu g. 17, Vilnius, LT-01101

El. paštas: inga.ilariene@istorija.lt

2 pav. Stelmužės / Steinensee dvaro knygų ženklai Vilniaus universiteto bibliotekoje.